

УДК 378.22:376-056.36]: 005.336.2 (045)

DOI 10.12958/2227-2844-2024-5(364)-86-92

Капустіна Олена Ігорівна,

докторка філософії,

викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,

м. Харків, Україна.

lenaik1996@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8859-7435>

КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРИ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Відповідно до вимог сучасного світу випускнику закладу вищої освіти не досить володіти лише теоретичними знаннями обраної галузі. Високу зацікавленість із боку роботодавців викликають фахівці, які мають компетентності, що дозволяють ефективно здійснювати професійну діяльність. Компетентність майбутніх фахівців визначає їхню здатність працювати самостійно, ухвалювати рішення, генерувати нові ідеї для покращення результатів професійної діяльності, взаємодіяти з колегами тощо. Успішність вирішення фахових завдань та досягнення поставлених цілей залежить від рівня розвитку фахової компетентності, що відображає здатність виконувати обов'язки в конкретній галузі, саме тому «сучасні вимоги до якості вищої освіти спрямовані на підготовку фахівців високого професійного рівня, усебічну практичну підготовку майбутніх фахівців» (Харківська, 2019, с. 177).

Утвердження принципів інклюзії, ідей рівності та поваги до різноманітності зумовлює необхідність розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки, що характеризує спроможність створювати належні освітні умови для дітей з порушеннями інтелекту, конструювати і реалізовувати адекватні їй потребам освітній маршрут та індивідуальну програму.

Отже, дослідження компонентів структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки постає актуальним питанням у контексті нагальної потреби в конкурентоспроможних фахівцях, здатних здійснювати психолого-педагогічний супровід дітей із порушеннями інтелекту.

Результати наукового пошуку доводять, що проблема структури компетентності майбутніх фахівців перебуває в полі уваги сучасних науковців. О. Бобирєвою (2020 р.) обґрунтовано структуру фахової компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, О. Паламар (2014 р.) визначено компоненти психологічної компетентності тифлопедагога, І. Малишевською (2018 р.) проаналізовано компоненти професійної компетентності фахівця в галузі інклюзивної освіти, Л. Ликтей (2019 р.) розглянуто методичну компетентність викладача педагогічного коледжу.

Водночас є необхідність у з'ясуванні компонентів структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки та їх глибинному вивченні.

Метою статті є визначення й обґрунтування компонентів структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки. Для досягнення поставленої мети було використано теоретичні методи дослідження: системний і порівняльний аналіз, узагальнення.

Визначення компонентів структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки дозволить уточнити напрями розвитку особистості, знання та вміння з корекційно-розвивальної роботи, необхідні для успішної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

О. Бобирєвою (Бобирєва, 2020, с. 249) до структури фахової компетентності педагога включено: змістовий, діяльнісний, особистісний.

Д. Супрун (Супрун, 2018, с. 393) компонентами професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти визначає професійно-мотиваційний, когнітивно-компетентнісний, операційно-діяльнісний, результативно-рефлексивний

Отже, структура фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки має включати компоненти, що відображатимуть мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, рефлексивний аспекти, а також систему етичних переконань, якостей, необхідних для прояву належної поведінки фахівця галузі спеціальної й інклюзивної освіти.

Мотивація відіграє важливу роль у становленні майбутнього фахівця. Успішність корекційно-розвивальної роботи магістрів-олігофренопедагогів залежить від усвідомленого і відповідального ставлення до навчання, виховання, соціалізації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Саме тому до структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки необхідно включити компонент, що відображатиме зацікавленість і спрямованість особистості до опанування методів і технологій роботи з дітьми з порушеннями інтелекту.

На думку О. Мисик (Мисик, 2018, с. 7), мотиваційний компонент є стрижневим у структурі фахової компетентності та передбачає сформованість духовного світу особистості, спрямованість прагнень до здійснення педагогічної діяльності на високому науково-методичному рівні, шляхом застосування фахових знань, умінь і навичок у реальному освітньому процесі.

М. Буйняк (Буйняк, 2019, с. 178–179) зроблено висновок про наявність у більшості педагогів низького та початкового рівнів сформованості мотиваційного компонента, що ускладнює взаємодію вчителів із дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі та є одним із ключових чинників, через який вони відчувають дискомфорт у соціальному оточенні. З огляду на зазначене постає необхідність у розвитку цього компонента.

Розвиток мотивації до організації освітнього процесу в умовах інклюзивного середовища постає важливим завданням у професійній підготовці здобувачів освіти, оскільки від прагнення і бажання будувати партнерські стосунки з дітьми, їхніми батьками залежить успішність діагностико-аналітичної, корекційно-розвивальної, консультативної діяльності.

Отже, мотиваційний складник визначимо ключовим у структурі фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки. Проте варто в мотиваційному компоненті враховувати соціальний аспект, що дозволить магістрам-олігофренопедагогам створити сприятливий соціальний контекст для розвитку та навчання дітей з порушеннями інтелекту, сприяти їхньому повноцінному включенню в суспільство. Саме тому у структурі фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки пропонуємо виокремити соціально-мотиваційний компонент.

До структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки вважаємо за доцільне включити також професійно-етичний компонент.

О. Акімова (Акімова, 2015, с. 30) звертає увагу на те, що підготовка майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі на засадах професійної етики є ключовим елементом успішного навчання дітей України з різними потребами й особливостями.

Видається слушною думка Л. Ликтей (Ликтей, 2019, с. 80) про важливість етичного компонента. У своєму дослідженні структури методичної компетенції викладача педагогічного коледжу вчена доводить, що цей компонент відображає рівень етичного формування, усвідомлення

морально-етичних норм і правил спільної діяльності. Він також спрямований на професійне виконання педагогічних обов'язків, у якому враховуються уявлення про сукупність моральних вимог до вчителя

Отже, урахування професійно-етичного компонента у структурі фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки сприятиме розвитку особистості, спроможної здійснювати успішну діяльність у галузі спеціальної педагогіки з урахуванням загальноприйнятих суспільних принципів, а також норм етики спеціального педагога (повага до прав і потреб кожної дитини, дотримання конфіденційності, відповідальність за результати роботи, щирість у стосунках із батьками та колегами, висока культура педагогічного спілкування).

Наступним компонентом структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки визначимо когнітивний.

Урахування когнітивного компонента у структурі фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки дозволить спрямувати здобувачів освіти на набуття фахових знань і практичних навичок, пов'язаних із корекційно-розвивальною роботою, формуванням свідомої та відповідальної особистості, здатної пропагувати ідеї інклюзії серед населення та поважати право на рівність.

О. Паламар (Паламар, 2014, с. 381) розмірковує над змістом когнітивного компонента психологічної компетентності тифлопедагога та зазначає, що цей компонент передбачає: здатність до опанування фахових знань, які допомагають вирішувати педагогічні завдання ефективно, готовність до постійного вдосконалення та підвищення рівня освіти, можливість використання сучасних інформаційних систем.

Д. Супрун обґрунтовано когнітивно-компетентнісний компонент, що «становить сукупність таких характеристик, як системність знань; усвідомленість знань; стійкість знань (опанування матеріалу на рівні довготривалої пам'яті з постійним цілеспрямованим, довготривалим його використанням)» (Супрун, 2018, с. 190).

Отже, у процесі розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів варто орієнтуватись на вдосконалення когнітивного компонента, підвищення рівня вихованості, освіченості.

Уважаємо за доцільне врахувати результати досліджень учених спеціальної й інклюзивної освіти щодо операційно-діяльнісного компонента.

На думку І. Малишевської (Малишевська, 2018, с. 275), операційно-діяльнісний компонент включає систему навичок, які дозволяють майбутньому педагогу аналізувати власні індивідуальні особливості та порівнювати їх з потребами дітей з особливими освітніми потребами; визначати свою роль у розвитку інклюзивного суспільства та підтримувати соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами; застосовувати різноманітні методи, форми і засоби для ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

Д. Супрун (Супрун, 2018, с. 195) звертає увагу на те, що операційно-діяльнісний компонент консолідує сформованість діагностичних, змістово-процесуальних умінь і прогностичних умінь.

Водночас у нашій науковій розвідці віддамо перевагу функціональному компоненту, зміст якого полягає в «реалізації набутих знань під час практичних занять і майбутньої професійної діяльності» (Чопик, 2014, с. 16).

Визначення даного компонента забезпечить виконання магістрами-олігофренопедагогами професійних обов'язків і ефективної роботи з дітьми з порушеннями інтелекту в контексті їх навчання та розвитку.

З огляду на те, що магістру-олігофренопедагогу важливо вміти відстежувати динаміку розвитку фахової компетентності, аналізувати результати діяльності команди психолого-педаго-

гічного супроводу, визначати чинники, що впливають на досягнення професійних цілей, уважаємо за необхідне виокремити рефлексивний компонент.

Д. Супрун представлено результативно-рефлексивний компонент: «здатність до самоаналізу та рефлексії, орієнтація на самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку та виконання професійних завдань більшої складності» (Супрун, 2018, с. 393).

Т. Качалова та колектив науковців у статті «Інклюзивна компетентність викладача ЗВО: сутність, структура» (Качалова та ін., 2023, с. 132) розглядають рефлексивний компонент як здатність аналізувати досвід упровадження інклюзивних підходів, спроможність здійснювати оцінювання результатів власної діяльності та виправляти помилки, уміння підвищувати рівень інклюзивної компетентності та забезпечувати саморозвиток.

Отже, розвиток рефлексивного компонента структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки дозволить виявляти та розуміти власні сильні та слабкі сторони, постійно вдосконалювати свої методи та підходи до корекційно-розвивальної роботи з дітьми, прогнозувати та передбачати результати.

Відповідно до вимог сучасного ринку праці є запит на конкурентоспроможних фахівців, здатних застосовувати фахові знання у практичній діяльності, вирішувати складні завдання в непередбачуваних умовах, генерувати нові ідеї та сприяти покращенню та модернізації обраної галузі. З огляду на посилення уваги з боку суспільства і держави до питання забезпечення освітою дітей з особливими освітніми потребами, зокрема й із порушеннями інтелектуального розвитку, постає необхідність у компетентних спеціальних педагогах.

З метою ефективного навчання й оцінювання рівня розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів визначено компоненти структури досліджуваного явища: мотиваційно-соціальний, професійно-етичний, когнітивний, функціональний і рефлексивний. Перспективою подальших наукових пошуків убачаємо визначення критеріїв і показників розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Акімова О. Педагогічна деонтологія як компонент інклюзивної освіти майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2015. № 1(38). С. 23–30. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2740> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Бобирєва О. Характеристика компонентів фахової компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Actual problems of science and practice : materials of the 14 th International scientific and practical conference (27–28 April, 2020)*. Stockholm, 2020. URL: <https://cutt.ly/aw41cQiW> (дата звернення: 08.04.2024).
3. Буйняк М. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Кам'янець-Подільський, 2019. 322 с.
4. Качалова Т. В., Новгородський Р. Г., Останіна Н. С., Криловець М. Г., Левандовський М. Ю. Інклюзивна компетентність викладача ЗВО: сутність, структура. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя*. 2023. № 2. С. 127–134. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2023-PP-2-127-134>
5. Ликтей Л. Етичний компонент методичної компетентності викладача педагогічного коледжу. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2019. № 20. С. 78–86. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2019.20.171639>
6. Малишевська А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 542 с.

7. Мисик О. Формування фахової компетентності в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2018. 20 с.

8. Паламар О. Психологічна компетентність тифлопедагога: сутність поняття та структура. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»*. 2014. Вип. 26. С. 377–382. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_80 (дата звернення: 08.04.2024).

9. Супрун Д. Теорія та практика професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 658 с.

10. Харківська А. Психолого-педагогічна діагностика якості освіти у педагогічному закладі вищої освіти. *Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження : збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції Української асоціації дослідників освіти (21 червня 2019 р.)*. Київ ; Дрогобич : ТзОВ «Трек-Лтд», 2019. С. 176–178.

11. Чопик Т. Розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 23 с.

References

1. Akimova, O. M. (2015). Pedagogichna deontologhiia yak komponent inkluzyvnoi osvity maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv [Pedagogical deontology as a component of inclusive education of future primary school teachers]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific Notes of the Department of Pedagogy, 1(38)*, 23–30. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2740> [in Ukrainian].

2. Bobyrieva, O. S. (2020). Kharakterystyka komponentiv fakhovoi kompetentnosti maibutnoho vykhovatelja zakladu doshkilnoi osvity [Characterization of the components of the professional competence of the future educator of the preschool education institution]. *Actual problems of science and practice: materials of the 14 th International scientific and practical conference*. Retrieved from <https://cutt.ly/aw41cQiW> [in Ukrainian].

3. Buiniak, M. H. (2019). Formuvannia psykhologichnoi hotovnosti vchyteliv do inkluzyvnoho navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Formation of psychological readiness of teachers for inclusive education of children with special educational needs]. *Candidate's thesis*. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].

4. Kachalova, T. V., Novhorodskyi, R. H., Ostanina, N. C., Krylovets, M. H., & Levandovskyi, M. Yu. (2023). Inkluzyvna kompetentnist vykladacha ZVO: sutnist, struktura [Inclusive competence of a teacher of higher education: essence, structure]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia – Scientific Notes of M. Gogol Nizhyn State University, 2*, 127–134. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2023-PP-2-127-134> [in Ukrainian].

5. Lyktei, L. (2019). Etychnyi komponent metodychnoi kompetentnosti vykladacha pedahohichnoho koledzhu [Ethical component of methodical competence of a teacher of a pedagogical college]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii – Aesthetics and ethics of pedagogical action, 20*, 78–86. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2019.20.171639> [in Ukrainian].

6. Malyshevska, A. I. (2018). Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky fakhivtsiv psykhologo-pedahohichnoho profilu do roboty v umovakh inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha [Theoretical and methodological foundations of training of psychological and pedagogical professionals to work in an inclusive educational environment]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Mysyk, O. S. (2018). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti u maibutnix vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of professional competence of future teachers of preschool educational institutions in the process of pedagogical practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Khmelnytskyi [in Ukrainian].

8. Palamar, O. M. (2014). Psykholohichna kompetentnist tyflopedahoha: sutnist poniattia ta struktura [Psychological competence of a pedagogue: essence of the concept and structure]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia – Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 19 «Correctional Pedagogy and Special Psychology», 26, 377–382*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_80 [in Ukrainian].

9. Suprun, D. M. (2018). Teoriia ta praktyka profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity [Theory and practice of professional training of psychologists in the field of special education]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A. (2019). Psykholoho-pedahohichna diahnostyka yakosti osvity u pedahohichnomu zakladi vyshchoi osvity [Psychological and pedagogical diagnosis of the quality of education in a pedagogical institution of higher education]. *Implementatsiia yevropeiskyykh standartiv v ukrainski osviti doslidzhennia: zbirnyk materialiv – Implementation of European standards in Ukrainian educational research: a collection of materials*. (pp. 176–178). Kyiv – Drohobych: TzOV «Trek-LTD» [in Ukrainian].

11. Chopyk, T. V. (2014). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnikh treneriv-vykladachiv u protses i fakhovoi pidhotovky [Development of professional competence of future trainers-teachers in the process and professional training]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].

Капустіна О. І. Компоненти структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки

У статті наголошено на необхідності володіння майбутніми фахівцями компетентностями, які відповідають вимогам сучасного ринку праці та дозволяють ефективно здійснювати професійну діяльність. Автором пов'язано високий рівень розвитку компетентностей зі здатністю працювати самостійно, орієнтуватись у складних ситуаціях, продукувати нові ідеї, вибудовувати стосунки на основі взаєморозуміння та співпраці. Акцентовано увагу на значенні фахової компетентності, від якої залежать успішність професійної діяльності, ефективність виконання обов'язків у конкретній галузі. За результатами наукового пошуку встановлено, що питання структури компетентності майбутніх фахівців знаходить своє відображення у працях сучасних науковців, проте компоненти структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки потребують більш глибокого вивчення. На підставі теоретичного аналізу й узагальнень визначено й обґрунтовано такі компоненти структури фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки, як соціально-мотиваційний, професійно-етичний, когнітивний, функціональний, рефлексивний. У статті мотиваційно-соціальний компонент розглядається як ключовий у структурі досліджуваного феномену. Автором зазначено, що врахування професійно-етичного компонента у структурі фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки дозволить здійснювати успішну діяльність з урахуванням загальноприйнятих суспільних принципів, норм етики спеціального педагога в галузі спеціальної педагогіки та психології. Визначення когнітивного компонента сприятиме опануванню фахових знань і практичних навичок, пов'язаних із корекційно-розвивальною роботою, формуванням свідомої та відповідальної особистості. Включення функціонального компонента забезпечить ефективне виконання магістрами-олігофренопедагогами професійних обов'язків, успішність корекційно-розвивальної діяльності. Розвиток рефлексивного компонента дозволить аналізувати, передбачати та прогнозувати результати діагностичної, корекційної, консультативної діяльності.

Ключові слова: компетентність, фахова компетентність, магістр-олігофренопедагог, структура фахової компетентності.

Капустина О. Components of the structure of professional competence of masters-oligophrenopedagogues in the professional training system

The article emphasizes the need for future specialists to possess competencies that meet the requirements of the modern labor market and allow for effective professional activity. The author associates a high level of competence development with the ability to work independently, navigate complex situations, produce new ideas, and build relationships based on mutual understanding and cooperation. Attention is focused on the importance of professional competence, which depends on the success of professional activity, the effectiveness of the performance of duties in a specific field. According to the results of the scientific search, it was established that the question of the structure of competence of future specialists is reflected in the works of modern scientists, but the components of the structure of the professional competence of masters-oligophrenopedagogues in the system of professional training require a more in-depth study. On the basis of theoretical analysis and generalizations, the following components of the professional competence structure of masters-oligophrenopedagogues in the system of professional training, such as social-motivational, professional-ethical, cognitive, functional, reflective, were defined and substantiated. In the article, the motivational and social component is considered as key in the structure of the studied phenomenon. The author states that taking into account the professional and ethical component in the structure of the professional competence of masters-oligophrenopedagogues in the system of professional training will allow to carry out successful activities taking into account generally accepted social principles, norms of ethics of a special teacher in the field of special pedagogy and psychology. The determination of the cognitive component will contribute to the mastery of professional knowledge and practical skills related to correctional and developmental work, the formation of a conscious and responsible personality. The inclusion of a functional component will ensure the effective performance of professional duties by master oligophrenopedagogues and the success of corrective and developmental activities. The development of the reflective component will allow analyzing, predicting and forecasting the results of diagnostic, corrective and advisory activities.

Key words: competence, professional competence, master oligophrenopedagogue, structure of professional competence.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 30.10.2024 р.
Прийнято до друку 29.11.2024 р.